

VỀ QUẢN LÝ, PHÁT HUY GIÁ TRỊ DI TÍCH NHỮNG ĐỊA ĐIỂM KHỞI NGHĨA YÊN THẾ (BẮC GIANG)

NGUYỄN HỮU ĐÁN*

TÓM TẮT

Khởi nghĩa Yên Thế dưới sự lãnh đạo của Hoàng Hoa Thám đã đi vào lịch sử và để lại dấu ấn ở các di tích liên quan, như đồn lũy, làng xóm, đình, đền, chùa, am, động... Bài viết đã đặt vấn đề về phương hướng và giải pháp để bảo tồn hệ thống di tích đã được xếp hạng cấp quốc gia đặc biệt này theo tinh thần phát huy bản sắc văn hóa dân tộc.

Từ khóa: quản lý; phát huy giá trị di tích; giải pháp bảo tồn.

ABSTRACT

Yên Thế revolt under the leadership of Hoàng Hoa Thám has come to history and left its remarks on some relevant sites such as strongholds, villages, communal houses, pagodas, caves etc... The paper puts forward some solutions to preserve this national ranked heritage system to promote national cultural identity.

Key words: management; promotion of heritage values; preservation solution.

Trong lịch sử Việt Nam, cuộc Khởi nghĩa Yên Thế (1884 - 1913) do Hoàng Hoa Thám lãnh đạo nổi lên như một mốc son sáng ngời về chủ nghĩa yêu nước và tinh thần xả thân vì độc lập, tự do của dân tộc. Sự nghiệp và địa bàn hoạt động của Nghĩa quân Đề Thám đã để lại một hệ thống di sản văn hóa đặc sắc, là một trong những nguồn nội lực to lớn của nhân dân ta trong sự nghiệp xây dựng, phát triển kinh tế, văn hóa, xã hội hôm nay. Việc tôn vinh người anh hùng dân tộc Hoàng Hoa Thám cùng các tướng lĩnh của ông đã góp phần đáp ứng nhu cầu sinh hoạt văn hóa tinh thần của nhân dân, phù hợp với chủ trương, đường lối của Đảng và chính sách pháp luật của Nhà nước trong việc bảo vệ và phát huy bản sắc văn hoá dân tộc. Vì ý nghĩa và giá trị tiêu biểu của phong trào Khởi nghĩa Yên Thế trong công cuộc đấu tranh giành độc lập dân tộc, ngày 10/5/2012, Thủ tướng Chính phủ đã quyết định xếp hạng di tích "Những địa điểm Khởi nghĩa Yên Thế" (huyện Yên Thế, huyện Tân Yên, huyện Việt Yên và huyện Yên Dũng, tỉnh Bắc Giang) là di tích quốc gia đặc biệt.

Trải qua hơn 100 năm tồn tại, với những biến thiên của lịch sử; sự tàn phá của chiến tranh; của khí

hậu khắc nghiệt và tốc độ đô thị hóa đang diễn ra mạnh mẽ, khiến cho nhiều địa điểm lịch sử gắn với những chiến công vang dội của Nghĩa quân Đề Thám năm xưa đang bị ảnh hưởng, mất mát và phai mờ dần. Một số di tích thành phần đang trong tình trạng hoang phế, xuống cấp do nguồn kinh phí đầu tư hạn hẹp, nên chưa trở thành điểm tham quan du lịch, học tập, nghiên cứu... Việc lấn chiếm đất do chưa có quy hoạch di tích, cũng đã tác động tới không gian cảnh quan ở mỗi di tích. Nhà trưng bày lưu niệm về cuộc Khởi nghĩa Yên Thế chưa phát huy được tác dụng. Các ấn phẩm giới thiệu về di tích còn hạn chế về thể loại và nội dung. Giao thông đi lại còn gặp rất nhiều khó khăn do địa hình đồi núi phức tạp, chưa kết nối lưu thông được giữa các di tích về cuộc Khởi nghĩa với nhau để trở thành một tuyến thuận lợi cho tham quan du lịch. Việc quản lý, khai thác sử dụng di tích về Khởi nghĩa Yên Thế tại những địa phương chưa có sự thống nhất chung về nguyên tắc và mô hình quản lý, khiến cho việc bảo vệ và phát huy giá trị hệ thống di tích này còn gặp không ít khó khăn.

Trở lại với phong trào Khởi nghĩa Yên Thế. Trong suốt quá trình chiến đấu, phải đối đầu với quân đội Pháp có đầy đủ binh hùng, tướng mạnh và vũ khí tối tân, nhưng Nghĩa quân đã lần lượt đánh bại

* Công ty Cổ phần Tu bổ di tích và Thiết bị văn hóa Trung ương

nhiều đợt tấn công, càn quét của kẻ địch. Tên tuổi của Đê Năm, Đê Thám,... đã thành tiêu điểm của lòng cảm phục trong hàng ngũ Nghĩa quân, trong nhân dân. Thủ lĩnh Hoàng Hoa Thám là mối lo ngại lớn đối với quân xâm lược Pháp và đã trở thành bản anh hùng ca trong lòng nhân dân Bắc Giang:

“Đất này là đất cụ Đê,

Tây lên bỏ xác, Tây về tan xương”.

Những thủ lĩnh của phong trào khởi nghĩa chống Pháp cuối thế kỷ XIX coi ông là một thủ lĩnh đáng tin cậy, nhân dân coi căn cứ Yên Thế và lực lượng khởi nghĩa của ông như một “thành trì kiên cố”. Các lãnh đạo phong trào yêu nước đầu thế kỷ XX, như: Phan Bội Châu, Phan Chu Trinh, Kỳ Đồng - Nguyễn Văn Cầm,... cũng coi Đê Thám và lực lượng Nghĩa quân Yên Thế là một niềm hy vọng. Nhân dân cả nước, nhất là nhân dân lao động Bắc Kỳ coi ông là một nhân vật vĩ đại và coi Yên Thế như một vùng bất khả xâm phạm. “Hố Chuối, Cao Thượng, Sặt, Phù Khê, Yên Lễ,... là những tên đất, tên làng của vùng Yên Thế, thường được nêu trong các bản thông báo quân sự ở Đông Dương. Đây là bãi chiến trường và là nơi diễn ra những sự kiện quân sự quan trọng nhất, trong xứ thuộc địa ở Viễn Đông”.

Cuộc khởi nghĩa đánh Pháp tại Yên Thế do Đê Năm, rồi Hoàng Hoa Thám lãnh đạo, diễn ra từ năm 1884 đến năm 1913. Lúc giao tranh, lúc hòa hoãn, Nghĩa quân đã lấy làng mạc, kiến trúc tôn giáo, tín ngưỡng, cũng như việc xây đồn, đắp lũy ở núi rừng Yên Thế để làm căn cứ chiến đấu chính và hoạt động trên khắp một vùng rộng lớn ở Bắc Bộ. Hệ thống di tích gắn với Khởi nghĩa Yên Thế đã được ngành Văn hóa tỉnh Bắc Giang khảo sát, lựa chọn và tổng hợp (văn bản số 941/SVHTTDL-NVVH ngày 17/9/2009), với tổng số 41 điểm di tích, bao gồm nhiều loại hình, như: đồn lũy, đình, đền, chùa, nghề, điểm và am, động..., nằm rải rác trên một địa bàn rộng lớn (trên khắp các địa điểm diễn ra cuộc Khởi nghĩa) thuộc các huyện Yên Thế, Tân Yên, Việt Yên, Yên Dũng của tỉnh Bắc Giang. Trong đó:

- Huyện Yên Thế có 09 điểm, gồm: đồn Phồn Xương, đồn Hố Chuối, đồn Hom, đình Dĩnh Thép, đền Thế, đền Cầu Khoai, chùa Thông, chùa Lèo và động Thiên Thai;

- Huyện Tân Yên có 12 điểm, gồm: đình - chùa Hả, đình Cao Thượng, đình Nội, đình Dương Lâm,

khu lưu niệm danh nhân Hoàng Hoa Thám, đình - đền - chùa - nghề Vồng, đình - chùa Phố, đình làng Chuông, đền thờ Cả Trọng, đền Gốc Khế, ao Chấn Ký, nghĩa địa Pháp và đồi Phủ.

- Huyện Việt Yên có 01 điểm: đình Đông.

- Huyện Yên Dũng có 01 điểm: chùa Kem.

Ngoài ra, còn 18 điểm di tích khác có gắn bó mật thiết với phong trào Khởi nghĩa Yên Thế đã được khoanh vùng bảo vệ và xếp hạng di tích cấp tỉnh.

Qua phân bố và đặc trưng của hệ thống di tích, chúng tôi tạm đưa ra một vài nhận xét sau:

- Di tích về Khởi nghĩa Yên Thế là một hệ thống có quy mô rộng lớn, mang tính liên vùng (phân bố tại 26 xã, thị trấn thuộc 04 huyện của tỉnh Bắc Giang: Yên Thế, Tân Yên, Việt Yên và huyện Yên Dũng).

- Hệ thống di tích này đa dạng về loại hình, phong phú về niên đại kiến trúc và vật liệu xây dựng, có giá trị về lịch sử, văn hóa và kiến trúc nghệ thuật.

- Di tích về Khởi nghĩa Yên Thế mang tính chất lưu niệm sự kiện lịch sử và lưu niệm danh nhân (anh hùng dân tộc Hoàng Hoa Thám cùng các tướng lĩnh của Nghĩa quân Yên Thế).

Đó là những minh chứng đầy sức thuyết phục cho một thời kỳ lịch sử vàng son, rực rỡ của nền văn hiến Việt Nam. Những giá trị ấy đã thể hiện ý chí tự lực, tự cường, không ngừng củng cố và phát huy sức mạnh của khối đại đoàn kết dân tộc trong công cuộc dựng nước và giữ nước. Sức mạnh ấy không những là nền tảng tinh thần cho các thế hệ nối tiếp mà còn góp phần xây dựng nền văn hóa Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Vì thế, hệ thống di tích này đã được Đảng, Nhà nước và tỉnh Bắc Giang đặc biệt quan tâm.

Trong nhiều năm qua, công tác quản lý hệ thống di tích gắn với Khởi nghĩa Yên Thế đã được Đảng ủy, Ủy ban nhân dân tỉnh Bắc Giang xác định là một nội dung công tác quan trọng. Bên cạnh những nội dung đã được thực hiện tốt, vẫn còn tồn tại một vài hạn chế nhất định, như: Bộ máy tổ chức và mô hình quản lý di tích chưa được định hình rõ; năng lực và trình độ quản lý di sản văn hóa của cán bộ từ tỉnh đến cơ sở còn có phần thiếu và yếu; công tác tu bổ, tôn tạo và phát huy giá trị di tích chưa

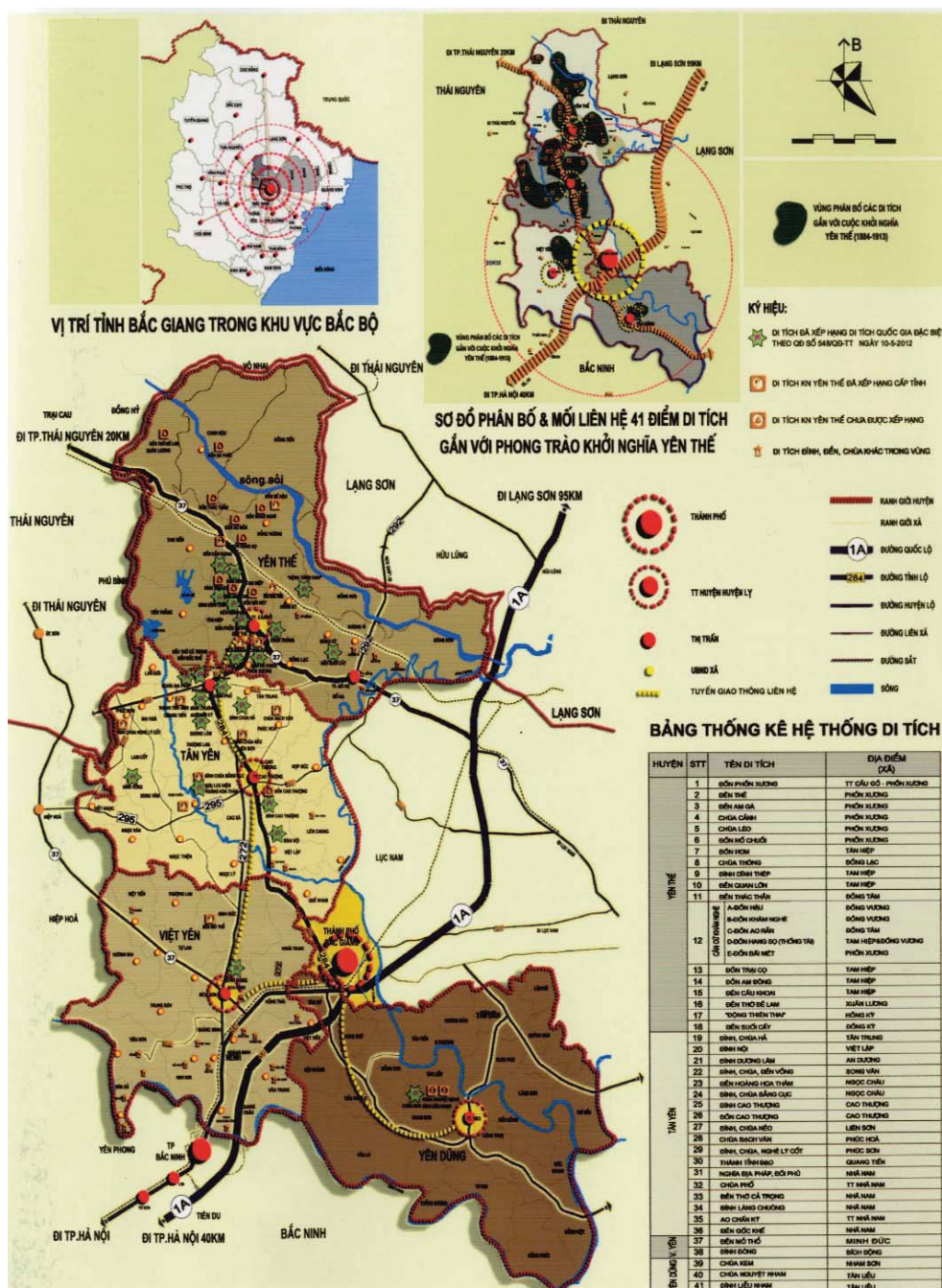
được quan tâm đúng mức; việc huy động và quản lý nguồn kinh phí còn thiếu bài bản, chưa huy động được thường xuyên sự đóng góp tiền của, công sức của nhân dân và du khách; công tác thanh tra, kiểm tra và xử lý vi phạm chưa thường xuyên và thiếu kiên quyết; công tác tuyên truyền, giáo dục chưa phát huy được hiệu quả cao...

Từ thực trạng quản lý và phát huy giá trị của di tích quốc gia đặc biệt “Những địa điểm Khởi nghĩa Yên Thế” ở tỉnh Bắc Giang cần tiếp tục nghiên cứu, tìm ra phương hướng, các giải pháp và mô hình quản lý phù hợp nhằm nâng cao hiệu quả công tác quản lý di tích này. Nhưng, theo chúng tôi, trước mắt, cần tập trung vào mấy vấn đề sau: Tuyên truyền giáo dục phổ biến Luật di sản văn hóa; ban hành và tổ chức thực hiện các văn bản pháp luật của Nhà nước về quản lý di tích lịch sử - văn hóa; thiết lập hệ giải pháp về cơ chế chính sách, đào tạo và bồi dưỡng nguồn nhân lực; tổ chức nghiên cứu nguồn lực xã hội để tu bổ, tôn tạo và phát huy giá trị di tích; thiết lập hệ giải pháp về quản lý các hoạt động bảo tồn, tu bổ và phát huy giá trị di tích gắn với phát triển du lịch bền vững; tăng cường công tác thanh tra, kiểm tra và xử lý vi phạm...

Việc nâng cao hiệu quả quản lý và thực hiện đồng bộ các phương hướng và giải pháp bảo tồn và phát huy giá trị di tích “Những địa điểm Khởi nghĩa Yên Thế” ở tỉnh Bắc Giang sẽ góp phần tích cực vào việc khơi dậy đạo lý “uống nước nhớ nguồn” và lòng tự hào dân tộc, để cao văn hóa, tôn trọng lễ thức

truyền thống và thuần phong mỹ tục của dân tộc Việt Nam. Hướng gắn kết bảo vệ và phát huy tác dụng di tích với phát triển du lịch, trong đó, lấy việc bảo tồn làm nền tảng, phát triển du lịch làm động lực, để tạo điều kiện cho việc giữ gìn và phát huy giá trị di tích được bền vững sẽ đáp ứng được nhu cầu sinh hoạt văn hóa tinh thần ngày càng cao của nhân dân, phù hợp với chủ trương, đường lối của Đảng và Nhà nước trong việc bảo tồn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc./.

N.H.D



Sơ đồ phân bố 41 điểm di tích gắn với Khởi nghĩa Yên Thế - Nguồn: Tác giả